

Enheten för region syd
Lena Lindskog, 010-730 96 37

Projektrapport – Nationellt tillsynsprojekt, fokusområde bygg 2018/2019

1. Sammanfattning

Arbetsmiljöverket har under perioden januari 2018 till december 2019 genomfört ett nationellt tillsynsprojekt med tre aktiviteter mot bygg- och anläggningssektorn. Aktiviteterna har riktat sig mot att kontrollera att arbetsgivare och byggherrar i sektorn förebygger och hanterar arbetsmiljörisker i hela byggprocessen. Inspektionerna har främst haft fokus på riskerna med kvartsdamm, asbest, ergonomi och organisatoriska och sociala arbetsförhållande för första linjens chefer, då dessa områden dominerar i arbetsskadestatistiken.

Vi har sammanlagt inspekterat 1 500 arbetsställen inom sektorn och hittat över 4 750 brister i företagets arbetsmiljöarbete i de tre aktiviteterna. I snitt fick sju av tio företag vi inspekterat i de tre aktiviteterna krav på förbättringar i sitt arbetsmiljöarbete. Vid vår uppföljning av ärenden har de flesta företag åtgärdat bristerna och förbättrat sitt arbetsmiljöarbete. Ett fåtal ärenden har gått vidare till beslut, exempelvis underrättelse, föreläggande eller förbud.

Erfarenheterna vi gjort är att många företag i sektorn fortsatt behöver stärka upp sitt förebyggande arbetsmiljöarbete för både chefer och medarbetare. Det gäller inte minst kunskaper kring att hantera både nya och välkända arbetsmiljörisker i hela byggprocessen så att ingen blir skadad, sjuk eller dör i eller av arbetet.

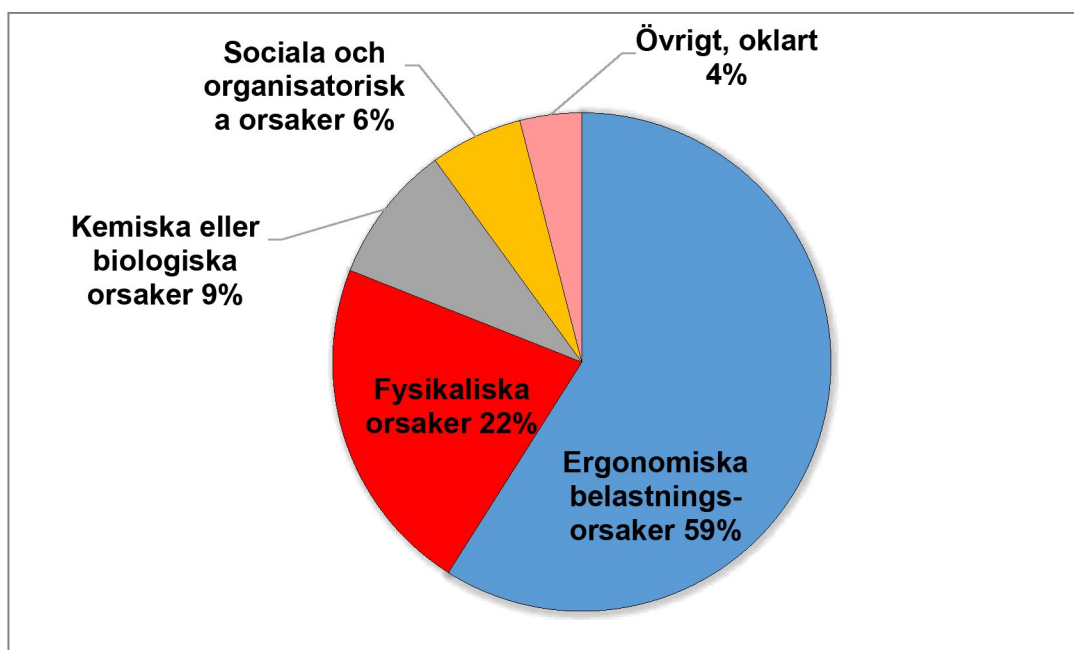
2. Bakgrund

Bygg- och anläggningsbranschen är en av de mest olycksdrabbade i landet. Branschen har även stor andel anmälda arbetssjukdomar. Arbetsskadestatistik från 2012-2016 visar att belastningsbesvär är den vanligaste anmälningsorsaken för arbetssjukdom följt av fysikaliska orsaker, till exempel bullerskador, vibrationsskador och kemiska orsaker, till exempel asbest och kvartsdamms-

relaterade sjukdomar (se arbetsskadestatistik figur 1). Anmällda arbetssjukdomar där orsaken berör de sociala och organisatoriska förhållandena, till exempel stressrelaterad ohälsa, kommer på fjärde plats.

En hög andel av företag i byggbranschen har svårt att rekrytera. Allra svårast är att hitta personal i arbetsledande roller.

Figur 1. Anmällda arbetssjukdomar inom byggverksamhet näringsgrenar 41*, 42* och 43*, 2012-2016 fördelat på misstänkt orsak. Källa: Arbetsmiljöverket (ISA).

Figur 1 visar att ergonomiska belastningsorsaker, till exempel skador i rygg, nacke och axlar, dominerar anmällda arbetssjukdomar följt av fysikaliska orsaker, exempelvis buller- och vibrationsskador. Till kemiska och biologiska arbetsskador hör bland annat kvartsdamms- och asbetsrelaterade sjukdomar, som står för 9 % av anmällda orsaker. Cirka 6 % av anmällda arbetsskador anges bero på organisatoriska eller sociala arbetsförhållanden, exempelvis ohälsosam arbetsbelastning.

Byggnads- och anläggningsarbeten är arbetsplatser där förutsättningar hela tiden förändras. Byggprojekten är ofta uppsplittrade med många entreprenörer i flera led. Ofta råder tidspress. Många arbetsmoment ska utföras på kort tid och många yrkesgrupper ska samverka. Andelen utländsk arbetskraft och inhyrd personal ökar. Chefer/ledare kan ha flera roller samtidigt, som till exempel både byggarbetsmiljösamordnare, BAS-U och platschef.

3. Syfte, mål och avgränsningar

Syftet med tillsynsinsatsen är att byggherrar, arbetsgivare och arbetstagare ska ha stärkt sina kunskaper om det systematiska arbetsmiljöarbetet och hantering av de

allvarligaste riskerna i sin verksamhet. Dessutom ska arbetsgivare och byggherrar som vi inspekterat i de tre olika aktiviteterna ha fått en ökad medvetenhet kring de särskilda riskfaktorer för ohälsa som vi fokuserat på i varje aktivitet, kvartsdamm/asbest, för förstalinjens chefer/platsledning och i etableringsskedet.

Vi har samordnat oss mot det nationella tillsynsprojektet Nollvision när det gäller arbetsställen och partsmöten.

4. Tillvägagångssätt

Projektet har genomfört tre olika aktiviteter mot byggnads- och anläggningssektorn under 2018 och 2019:

- etableringsskedet mot byggherrar och byggarbetsmiljösamordnare
- förstalinjens chefer/platslednings organisatoriska och sociala arbetsmiljö
- kvartsdamm och asbest.

Gemensamt i tillsynen har varit att rikta fokus mot det systematiska arbetsmiljöarbetet för att förebygga ohälsa inom områdena kvartsdamm/asbest, ergonomi, den organisatoriska och sociala arbetsmiljön för förstalinjens chefer och arbetsmiljöarbetet i etableringsskedet. I alla aktiviteter har vi gjort besök och inspekterat både på kontor och byggarbetsplatser. Det har lett till att en del företag fått två inspektionsmeddelande.

Vi har kommunicerat aktiviteterna kvartsdamm/asbest och förstalinjens chefer i ett pressmeddelande i början på året 2018. Det fick bra genomslag i media. Vi har bjudit in och genomfört två möten med parterna där bland annat representanter för Byggherrarna, Sveriges byggindustrier, andra arbetsgivarföreningar och fackföreningar i sektorn deltagit. Ett partsmöte genomfördes i november 2018 och ett i maj 2019. På mötena informerade vi om och redovisade projektet, aktiviteternas resultat, samt våra erfarenheter från tillsynen och vad vi ser att sektorn behöver stärka upp när det gäller arbetsmiljöarbete. Vi samlade även in deltagarnas synpunkter och reflektioner för att kunna ta tillvara dessa i tillsynen under 2019.

5. Resultat

Projektets tillsynsaktivitet under 2018 och 2019 visar att bygg- och anläggningssektorns företag fortsatt behöver förbättra och stärka upp arbetsmiljöarbetet mot ohälsa och olyckor. Arbetsmiljöarbetet börjar redan vid planering och projektering av bygg- och anläggningsarbete. De företag vi inspekterat har fått information och kunskaper om vikten av att tidigt förebygga och hantera både nya risker och vanliga risker i sin verksamhet. Nedan redovisas aktiviteternas respektive resultat.

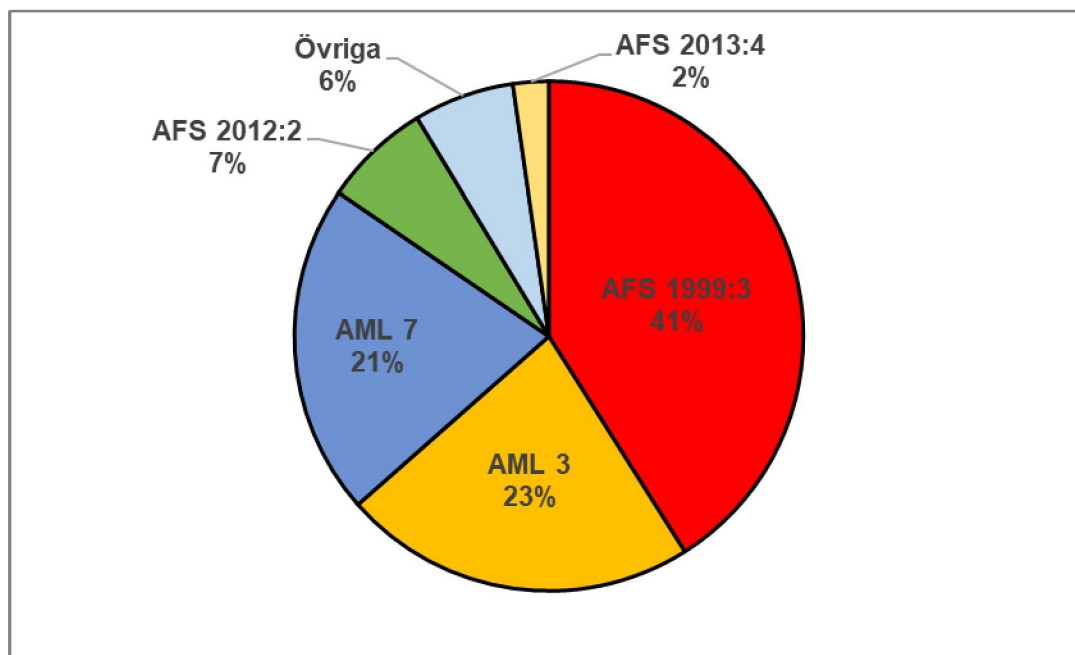

Aktivitet 1: Etableringsskedet

Viktigast för inspektionerna har varit att få till en dialog med byggherrar, byggarbetsmiljösamordnare, arkitekter och projektörer om vikten av och vinsten med att få med det förebyggande arbetsmiljöarbetet redan från början i planering och projektering. Fem av tio företag vi inspekterat fick inspektionsmeddelande.

Här har vi under perioden gjort totalt 157 inspektioner där uppföljningsinspektioner ingår, hos offentliga och privata byggherrar. Vi har inspekterat 106 arbetsställen och skrivit 71 inspektionsmeddelanden med 818 brister, främst inom arbetsmiljölagen (AML) och föreskriften AFS 1999:3 om byggnads- och anläggningsarbete. Vi hittade främst brister kring allmänna skyldigheter för byggherrarna att se till arbetsmiljösynpunkter beaktas i hela byggprocessen och ansvar att utse lämpliga byggarbetsmiljösamordnare.

Vi har även hittat brister som berör AFS 2012:2 om belastningsergonomi, ställningar och arbetsplatsens utformning. Se figur 2.

AFS 1999:3 Byggnads- och anläggningsarbete 41 % av hittade brister
--

AML 3 kap § 6-7, Allmänna skyldigheter 23 %

AML 7 kap § 3, Tillsyn 21 %

AFS 2012:2 Belastningsergonomi 7 %

AFS 2013:4 Ställningar 2 %

Övriga hittade brister 6 %

Figur 2. Vanligaste laghänvisningar i brister i inspektionsmeddelande, aktivitet etableringsskedet 2018-2019. Källa: Arbetsmiljöverket. Här dominerar brister kring byggherrars och byggarbetsmiljösamordnares ansvar och samordning för en säker arbetsmiljö i hela byggprocessen.

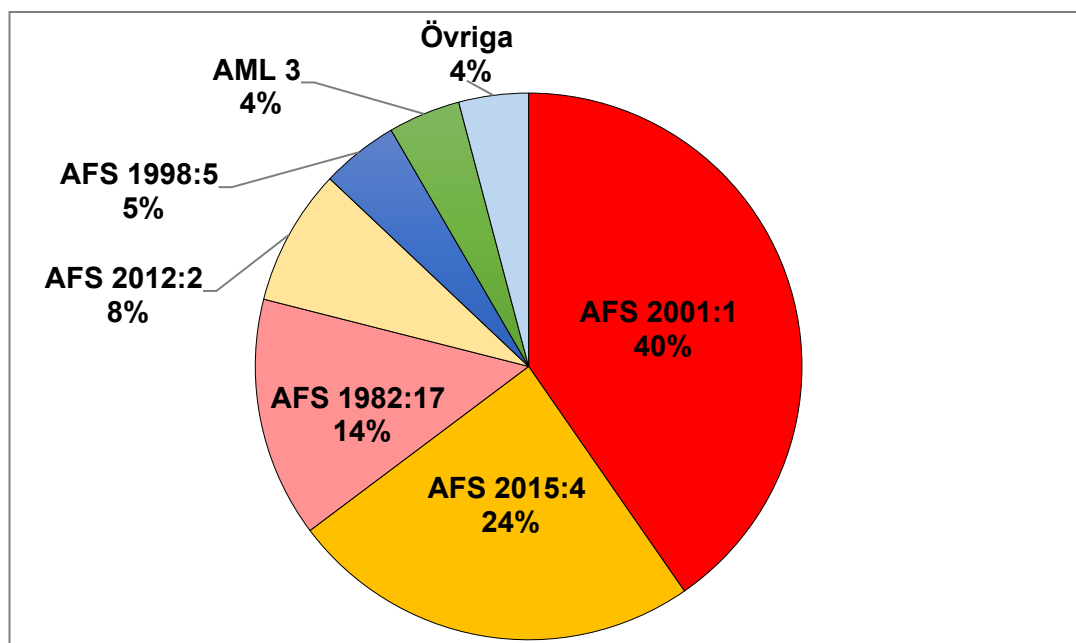

De byggherrar och byggarbetsmiljösamordnare vi inspekterat och följt upp har efter vår tillsynsinsats fått ökade kunskaper om sitt ansvar för att förebygga och hantera arbetsmiljörisker i hela byggprocessen från planering, projektering och etablering till färdig byggnad eller anläggning i bruksskedet. Vi har kommunicerat vikten av att ha en aktuell arbetsmiljöplan ute på arbetsplatsen för hantering av de risker som kan finnas i olika skeden i byggprocessen.

Aktivitet 2: Förstalinjens chefer/platsledning

I denna aktivitet har vi lyft platschefers arbetsmiljö med fokus på organisatoriska och sociala arbetsförhållande, exempelvis ohälsosam arbetsbelastning, och på arbetsplatsens utformning exempelvis arbete vid bildskärm ute på byggarbetsplatsen. Det har varit uppskattat att vi lyft chefers arbetsmiljö av de företag och chefer vi träffat. Sju av tio fick inspektionsmeddelande.

Totalt för aktiviteten blev det 824 inspektioner, där uppföljningsinspektioner ingår, på 304 företag. Av dessa fick 252 företag inspektionsmeddelanden med 1074 brister där systematiskt arbetsmiljöarbete (SAM), organisatorisk och social arbetsmiljö (OSA), anteckningar om jour, mertid och övertid, samt ergonomi dominerar. Se figur 3.

AFS 2001:1 Systematiskt arbetsmiljöarbete 40 % av hittade brister
AFS 2015:4 Organisatorisk och social arbetsmiljö 25 %
AFS 1982:17 Anteckningar om jourtid, övertid och mertid 14 %
AFS 2012:2 Belastningsergonomi 8 %
AFS 1998:5 Arbete vid bildskärm 5 %
AML 3 Allmänna skyldigheter 4 %
Övriga hittade brister 4 %

Figur 3. Vanligaste laghänvisningar i brister i inspektionsmeddelanden i aktivitet

ska första linjens chefer, 2018 till juni 2019. Källa: Arbetsmiljöverket (Ines). Här dominerar företagens brister i det systematiska arbetsmiljöarbetet kopplat till att undersöka och riskbedöma platschefernas organisatoriska och sociala arbetsmiljö.

Flera företag behövde också stärka upp sina chefers kunskaper i hur de förebygga och hantera ohälsosam arbetsbelastning och kränkande särbehandling i verksamheten. Vi hittade även brister i företagens sätt att anteckna till exempel jourtid och övertid.

Våra erfarenheter av att inspektera med fokus på förstalinjens chefer/platsledningens organisatoriska och sociala arbetsmiljö är att:

- Upplägget med att besöka kontoret först, sedan byggarbetsplatserna (platscheferna) har fungerat bra, speciellt i dialogen med arbetsgivare och chefer.
- Flera arbetsmiljöinspektörer har träffat företag som har mycket av sitt arbetsmiljöarbete dokumenterat, men där de inte har koll på övertid och inte kan följa upp ohälsosam arbetsbelastning för platscheferna.
- Det systematiska arbetsmiljöarbetet lever inte alltid i symbios mellan byggarbetsplats och kontor. Det finns rutiner men de efterlevs inte ute. Ofta har arbetsgivaren ingen vetskap om hur rutiner efterlevs ute på byggarbetsplatsen.
- Ofta glöms kontorsbodarna bort vid skyddsronterna ute på byggarbetsplatsen.
- En stor del av företagen vi inspekterat hade redan inkluderat sina chefers arbetsmiljö i sitt arbetsmiljöarbete, ofta med tanke på att kunna behålla och rekrytera kompetenta platschefer, både kvinnor och män.

När vi följt upp tillsynen så har en majoritet av företagen åtgärdat de brister vi hittat, vilket innebär att de har inkluderat förstalinjens chefer/platschefer i sitt arbetsmiljöarbete. Det innebär även att många chefer har stärkt upp sina kunskaper om hur de ska hantera och förebygga ohälsosam arbetsbelastning och kränkande särbehandling.

De företag vi inspekterat i aktiviteten har åtgärdat de brister vi identifierat i tillsynen, och har nu bättre koll på övertid och ohälsosam arbetsbelastning för sina platschefer.

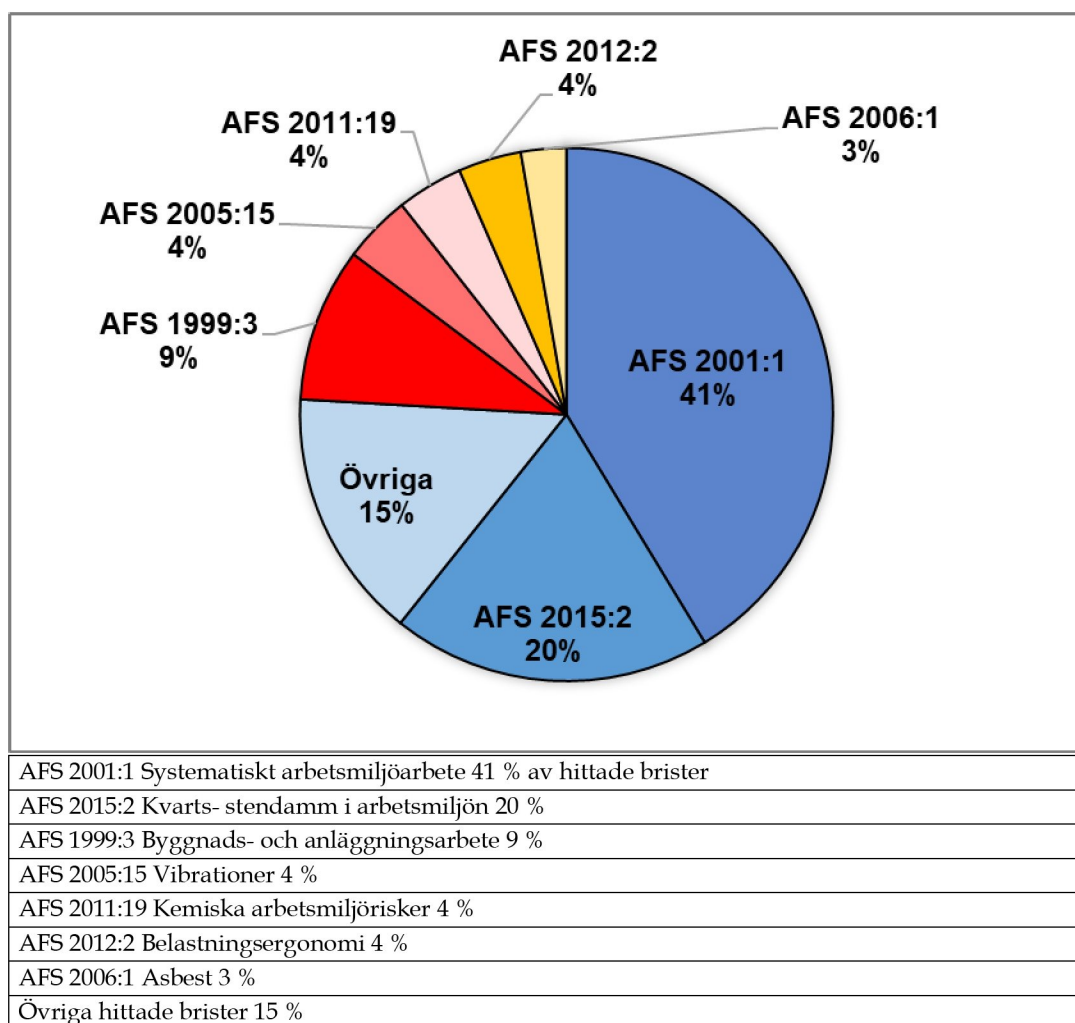
Aktivitet 3: Kvarts/asbest

Resultatet visar att vi för hela aktivitetsperioden januari 2018 till första juli 2019 gjort 1 999 inspektioner hos 1 092 arbetsställen nationellt. Hos sju av tio inspekterade företag har vi hittat förbättringsbehov där vi ställt krav i arbetsmiljöarbetet. Detta har resulterat i 966 inspektionsmeddelanden med över 3 500 brister i de inspekterade företagens arbetsmiljöarbete. Få har gått vidare till beslutsärenden.

Det vi såg var att brister främst fanns i företagens systematiska arbetsmiljöarbete (SAM), när det gällde riskbedömning och hantering av kvartsdamm, belastningsergonomi och vibrationer från handverktyg i verksamheterna (se figur 4).

Flera företag hade vid inspektion inte kännedom om riskerna med att exponeras av kvartsdamm, eller vad som krävs för att förebygga de arbetsskador och sjukdomar det leda till.

Figur 4. Laghänvisningar brister i inspektionsmeddelande, kvartsdamm/asbest 2018 till juni 2019. Källa: Arbetsmiljöverket. Här dominerar brister i företagens systematiska arbetsmiljöarbete kopplat till brister i att hantera och förebygga risker med kvartsdamm och asbest.

Erfarenheterna från tillsynen är att många mindre företag inte har ett systematiskt arbetsmiljöarbete. De känner ofta inte till riskerna med att exponeras för kvartsdamm, trots att arbetstagarna ofta vistas i dammiga miljöer. De hanterar inte ergonomirisker, trots att det ofta förekommer tung manuell hantering, påfrestande arbetsställningar och rörelser i arbetet.

Vi har goda erfarenheter av att vi först träffat arbetsgivare och skyddsombud på kontoret för att gå igenom deras systematiska arbetsmiljöarbete och hur de hanterar risker som kvartsdamm/asbest. När vi sedan inspekterat ute på ett arbetsställe där företaget har arbetstagare, har vi kunnat se både hur arbetsmiljöarbetet fungerat i praktiken och samtidigt fångat upp de brister som inte hanterats ute på arbetsplatsen. I samband med tillsynen ute på byggarbetsställena har vi ibland träffat på och inspekterat andra företag från närliggande näringsgrenar.

De företag vi inspekterat och följt upp har, genom att följa de krav vi ställt, förbättrat sitt arbetsmiljöarbete och stärkt upp sina kunskaper i att förebygga och hantera kvartsdamm och andra vanliga arbetsmiljörisker i sin verksamhet.

6. Diskussion och slutsatser

Byggnads- och anläggningssektorn är fortsatt drabbad av olyckor och ohälsa. Tidspress, flera entreprenörsled, utländsk arbetskraft, tillfälliga arbetsplatser och olika anställningsformer bidrar till komplexiteten. Detta ska inte hindra ett förebyggande arbetsmiljöarbete. När arbetstagare blir sjuka, skadas eller i värsta fall dör i arbetet, så kostar det både ekonomiskt och i lidande för individ, företag och samhället i stort.

Byggbranschen har tagit initiativ till samverkan för noll olyckor i organisationen "Håll nollan", men det finns fortfarande en utbredd okunskap i sektorn om arbetsmiljörisker och hur de ska hanteras systematiskt för att förebygga arbetssjukdomar på både kort och lång sikt.

De flesta företagen i sektorn har färre än 40 anställda, vilket gör att de ofta inte har tillgång till stöd i arbetsmiljöfrågor. Kunniga byggarbetsmiljösamordnare och en aktuell arbetsmiljöplan ute på arbetsplatsen är ofta ett viktigt stöd i arbetsmiljöarbetet för underentreprenörers arbetstagare som arbetar ute i verksamheten.

Vår erfarenhet är att när byggherrar tillsammans med byggarbetsmiljösamordnarna kan hantera arbetsmiljörisker redan i planering och projektering av bygg- och anläggningsobjekt, så underlättar det arbetsmiljöarbetet ute på etableringsställena. Vi ser också att det är viktigt att alla involverade aktörer följer upp och stöttar arbetsmiljöarbetet i hela byggprocessen för att förhindra att någon blir sjuk, skadas eller dör i arbetet.

Vi har i tillsynen av fokusområde bygg konstaterat att det finns ett behov av att åtgärda allvarliga arbetsmiljörisker i byggbranschen. En åtgärd är att samtliga ansvarssubjekt (byggherre, byggarbetsmiljösamordnare, arkitekt, konstruktör, projektör med flera) i byggprocessen förstår och tar sitt ansvar i arbetsmiljöarbetet.

Det är viktigt att byggbranschens parter säkerställer att de erfarenheter från tillsynsaktiviteterna sprids, så att även företag som vi inte har inspekterat får ökad kunskap och genomför de åtgärder som krävs för att förbättra arbetsmiljön.

Förklarande begrepp och roller

AML: Arbetsmiljölagen

AFS: Arbetsmiljöverkets författningssamling

SAM: Systematiskt arbetsmiljöarbete

Byggherre: Den som låter utföra ett byggnads- eller anläggningsarbete.

Byggarbetsmiljösamordnare: Den som enligt 3 kap. 6 § första stycket arbetsmiljölagen utsetts till byggarbetsmiljösamordnare med uppgifter enligt 3 kap. 7 a § och/eller 7 b § samma lag (planeringen och projekteringen, BAS-P respektive utförandet, BAS-U).

Ansvarssubjekt: Byggherre, byggarbetsmiljösamordnare, arkitekt, konstruktör, projektör m.fl.

Välkommen att kontakta:

Projektledare: Lena Lindskog

Telefon: 010-730 96 37. E-post: lena.lindskog@av.se

Projektägare: Anna Billgren

Telefon: 010-730 95 86. E-post: anna.billgren@av.se